

Фалеристичні пам'ятки українських гімназій

професора І. П. Филипчака (1871—1945) у Дрогобицькому краєзнавчому музеї

Степан Пахолко,
Ольга Мартин (Львів)

Опрацьовуючи фонди Дрогобицького краєзнавчого музею в пошуках українських фалеристичних пам'яток періоду національно-визвольної боротьби 1914—1952 рр., авторам вдалося відшукати унікальну відзнаку!

Відзнака з першого погляду не викликала особливої уваги. На лицьовій стороні відзнаки — герб Російської імперії з накладеним гербом м. Вінниці, під яким напис у три рядки: «III выпуск ВГГ». Яке ж було здивування, коли на зворотній стороні було виявлено напис у чотири рядки: «И. Филипчаку от товариш. Винница 1919 г.» (рис. 1).

Невже це наш крайнин — Іван Филипчак? На жаль, крім колись давно тайком прочитаної повісті «Кульчицький — герой Відня», майже нічого не говорило нам це ім'я! На жаль...

Сумніви розвіяла п. Оксана Соловка — головний охоронець фондів музею. Так, це Іван Пилипович Филипчак — професор, письменник, педагог, громадський діяч, співзасновник й директор музею «Бойківщина»!

Відзнака ця разом з іншими фалеристичними пам'ятками потрапила у фонди музею в Дрогобичі після ліквідації та «розформування»-розграбування фондів музею «Бойківщина» в м. Самборі більшовицькою владою в середині 60-х років минулого століття.

З якої нагоди була вручена ця нагорода професорові І. Филипчаку? Пошуки привели нас до Центрального державного історичного архіву України у Львові, де збереглися «Спомини педагога І. Филипчака за 40 років учительської служби», що були конфісковані органами НКВД при арешті письменника 4 листопада 1944 р.

Як же починався шлях професора І. Филипчака, що закінчився 4 листопада 1944 р.?^{*}

4 грудня 1914 р. в Самборі, окупованому російськими військами, коли 43-річний професор «хотів зблизька переконатися, де правда і чи є два руських народи, чи один руський, а другий український» [3]. То ж поїхав професор, в значній мірі під впливом своєї

коханой дружини-москвофільки, вихованої у дусі «руських ідеалів» до Петрограду на курси «вчителів руського язика в Галичині» [2]. (рис. 2).

Закінчивши восьмимісячні курси з оцінкою «дуже добре», вибрав І. Филипчак місце праці у Вінниці, де викладав історію та географію. Як згадує професор «мені у Вінниці не довіряли, вважали чужинцем, багато урядовців навіть з вищою освітою не знали різниці між англійцями і галичанами... селянських дітей не приймали, їх брали на фронт, бо вважали українофілами. Шойно там я почав вчитись і тільки там мені «відкрились очі»...[3]. У Вінниці професор пропрацював майже п'ять років.

Сім'я професора (дружина, теща та п'ятеро дітей) сповна зазнали поневірянь, коли під час відступу російських військ з Галичини, виїхали до Києва, а потім осіли в Ростові. Несприятливий клімат, брак доброго помешкання, фінансові труднощі призвели до захворювання дружини професора на туберкульоз. Незважаючи на лікування в Анапі та Кисловодську стан дружини поступово погіршувався і 10 лютого 1917 р. вона померла на руках професора...

А в Україні події тимчасом розвивались з карколомною швидкістю... Лютнева революція, жовтневий переворот в Петрограді, проголошення Української Народної Республіки, гетьманський переворот, повстання Директорії, більшовицька навала на Україну, українське військо в «трикутнику смерті»...

Та весь цей час професор залишався педагогом, виконував обов'язки інспектора народних училищ, викладав історію України та українську мову. Міністерство Освіти УНР належним чином оцінило високий професіоналізм професора І. Филипчака.

Мабуть, 22 липня 1919 р., після закінчення програми українознавства для вчителів Вінницького повіту,

професор отримав почесну грамоту разом з відзнакою. Вінниця того часу була переважно російськомовною, тому й не дивно, що напис на відзнаці був на «общепринятом». На той час в Україні тільки розроблялась система військових та цивільних відзнак, яка так і не була реалізована в повному обсязі за винятком незначної кількості. Ймовірно, що за відсутності власних відзнак уряду Директорії, для нагородження професора І. Филипчака був використаний зразок відзнаки вже неіснуючої імперії.

Працював І. Филипчак в м. Балті, Білій Церкві, бував у Києві, Чернівцях, Кіцмані та інших містах. У своїх спогадах після закінчення курсу лекцій в м. Біла Церква професор згадував: «Мене питали, чи усі викладачі в Галичині так гарно викладають, просили залишитись в них... На прошення зробили мені таку овацію, якої не в силі описати — а на пам'ятку першого зіткнення галичан з наддніпрянцями вручили мені чудову адресу оповнену в саф'янову шкіру оповиту сріблом з понад 300 підписами [такого змісту:

«Шановний Іване Филиповичу: Прийміть щирю подяку від слухачів Ваших лекцій по історії Українського письменництва, в котрих Ви з великою пошаною і любовію до рідного краю і його історії відчинили перед нашими очима браму до скарбниці рідного письменства і цим навчили нас ще більше любити рідне слово, а з ним і рідну Україну. Будьте певні, що зерно щирої любові до рідного народу і краю та його письменства посіяне Вами, а також і спомин про Вас, не вмере, не загине, — місто Біла Церква, року 1918

Торжественное открытие учительских курсов для галичан в Петроградѣ.

^{*} Трагічна доля професора Івана Пилиповича Филипчака, як і доля всього населення Західної України, після так званого «воссоединення» в 1939 р., детально подана в книзі Сороки П. «Іван Филипчак. Літературний портрет», і не є метою нашого дослідження.

2 вересня. Слухачі Ваших лекцій – учителі Васильківського та Таращанського повіту на Київщині» [1].

Можна припустити, що професор був нагороджений у Білій Церкві і пам'ятною медаллю «Достойному. Слободско-украинская гимназия» (рис. 3).

У фондах Дрогобицького краєзнавчого музею зберігається ряд гімназійних відзнак, переданих у фонди музею з розформованого музею «Бойківщина» в м. Самборі, що, ймовірно, належали професорові І. Филипчаку.

Серед них такі відзнаки: «Дитяча захоронка в Нагуєвичах», «Русалка Дністрова», «Спілка друзів української сцени», «Дрогобицька земля Франкові», «К.У.Г.С. Каменярі» (Кружок українських гірничих студентів в Подєбрадах), «Взаємопоміч українських вчителів», «У.В.Ч.» (Україна, Вірність, Честь) – відзнака-ключ української студентської дівочої корпорації в Кракові, «Українська молодь Христові» та ряд інших відзнак. Ще дві, безперечно, гімназійні відзнаки, що зберігаються у фондах музею, авторами не ідентифіковані. На одній з них аббревіатура «ЗЖГ» (З... Жіноча Гімназія) (рис. 4) на другій «ВЖГ» (В...Жіноча гімназія) (рис. 5).

Можна припустити, що виконуючи обов'язки інспектора народних училищ та працюючи за розпорядженням Міністерства Освіти УНР у різних містах, І. Филипчак в 20–30 роки почав збирати відзнаки для майбутнього музею «Бойківщина», що були дотичні до становлення освіти і культури в Україні.

Крім цих гімназійних відзнак, вдалося виявити ще ряд відзнак у приватних збірках. Так, в приватній збірці професора Степана Гайдука (1891–1976, Львів), вдалося виявити три гімназійні відзнаки з аббревіатурою «УКГ» (Українська Кременецька Гімназія) (рис. 6), «ХГ» (1 Харківська Гімназія) (рис. 7) та «МЖГ 1917/18», (не ідентифікована), на звороті якої вигравіроване прізвище власниці: «Ольга Муринець» (рис. 8).

В приватній збірці львівського колекціонера А. Олійника зберігається гімназійна відзнака з написом: «КМГ 908-918 V випуск 918-19» (Київська Мужська Гімназія) та гравірованим написом на звороті «И. Л. Лампеко» (рис. 9).

Фалеристичні пам'ятки українських гімназій 1917–1919 рр. ще майже не вивчені і потребують копітих пошуків, тому автори будуть вдячні всі небайдужим за свої міркування з приводу цієї публікації.

Список літератури

1. ЦДА України у Львові, Ф. 309, оп. 1, спр. 1936. С. 116.
2. Торжественное открытие учительских курсов для галичанъ въ Петроградъ // Огонек, 1915, № 5.
3. Сорока П. Иван Филипчак. Літературний портрет // Тернопіль: Джура, 2001. – С. 38, 43.
4. Дрогобицький краєзнавчий музей. Інв. № 37, 38, 39, 93, 289, 292, 470.

